

Інститут управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ

ЕКЗИСТЕНЦІЯ СТРАХУ ЖИТТЯ І СМЕРТІ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ:

МУЛЬТИМОДАЛЬНІ
ТА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛЬНІ АСПЕКТИ
(теоретичний та психотерапевтичний досвід)

За загальною редакцією *Галини Католик*

Видавництво Отців Василіян
«Місіонер» 2022

УДК 159.922.75

К-29

Рекомендовано до друку і використання в навчальному процесі та практичній діяльності Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол № 8 від 1 лютого 2022 року)

К-29 **Екзистенція страху життя і смерті в сучасних реаліях: мультимодальні та мультикультуральні аспекти (теоретичний та психотерапевтичний досвід)** /за заг. ред Г. Католик. [Колективна монографія]. – Львів: Місіонер, 2022. – 352 с.

Рецензенти:

ГАЛЯН І. М. доктор психологічних наук, професор кафедри теоретичної та практичної психології НУ «Львівська політехніка»

КОВАЛЬЧУК З. Я. доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри теоретичної психології Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

ISBN 978-966-658-497-0

УДК 159.922.75

На обкладинці використане фото гобелена,
який виконала львівська мисткиня Лілея Квасниця-Амбіцька,
Член Національної спілки художників України.

ISBN 978-966-658-497-0

© Католик Г. В., 2022

© Видавництво "Місіонер", 2022

Зміст

Передмова	7
Józef Binnebesel, Галина Католик, Маряна Стульківська Досвід кроскультурних досліджень страху смерті (танатичного страху)	9
В'ячеслав Бліхар, Зоряна Кісіль, Галина Католик Страх смерті як детермінанта психоемоційної напруженості та професійної деформації працівників правоохоронних органів в умовах дії стрес-факторів	35
Галина Католик Страх перед дорослим життям у молоді з різних соціальних середовищ (страх майбутнього: психологічний аспект)	57
Галина Католик, Богуслава Католик Соціальні настанови молоді до суїцидальної поведінки у контексті життя та смерті	131
Галина Католик Сучасні дослідження ставлення до евтаназії сучасних студентів- медиків (між страхом життя та страхом смерті)	197
Наталія Калька, Галина Одинцова Екзистенція, екзистенційні виклики та екзистенційні переживання особистості у ковідній реальності	233
Галина Католик, Юстина Олексин, Олександр Львов Особливості екзистенційних страхів COVID-19 у пацієнтів лікарень психіатричного профілю	249
Мар'яна Миколайчук, Галина Католик, Ігор Корнієнко, Józef Binnebesel Ставлення до термінальних захворювань та смерті учнів у вчителів з різним рівнем емоційного вигорання	287
Анастасія Скаковська Особливості екзистенційних страхів у дітей з онкогематологічними захворюваннями	311
Вікторія Багрій Особливості життєвого стилю child-free: детермінанти, причини та фактори впливу.	333

**ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВОГО СТИЛЮ
CHILD-FREE: ДЕТЕРМІНАНТИ, ПРИЧИНИ
ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ**

**FEATURES OF CHILD-FREE LIFESTYLE:
DETERMINANTS, CAUSES
AND INFLUENCE FACTORS**

Багрій Вікторія Вадимівна,
викладач кафедри практичної
психології Інституту управління,
психології та безпеки Львівського
державного університету
внутрішніх справ

e-mail: viktoriab933@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5650-8418>

Bagriy Victoria Vadimivna,
lecturer at the Department
of Practical Psychology Institute
of Management, Psychology
and Security Lviv State University
of Internal Affairs

Анотація

У статті охарактеризовано феномен «childfree», як вільно обраний стиль життя, що виключає у послідовників руху наявність дітей та бажання стати батьками. Наведено визначення поняття «childfree», розкрито їхню життєву позицію щодо батьківства, висвітлено причини та мотиви добровільної бездітності. Описано емпіричні результати дослідження психологічних детермінант формування переконання «childfree».

Ключові слова: «childfree», ідеологія, добровільна бездітність, репродуктивні установки, усвідомлене (не) батьківство.

Abstract

The phenomenon of «childfree» as a freely chosen lifestyle that excludes the followers of the movement the presence of children and the desire to become parents is described in the article. The definition of the term «childfree» is given, life position on parenthood is revealed, the reasons and motives of voluntary childlessness are highlighted. The empirical results of the study of the psychological determinants of the formation of the «childfree» belief are described.

Key words: childfree, ideology, voluntary childlessness, reproductive attitudes, conscious (non) parenting.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Сучасні жінки та чоловіки, розглядаючи цінності та пріоритети, змінюють свій вектор з сім'ї на кар'єру, життя заради себе, своїх потреб, що їй сприяє появі ідеології «добровільної бездітності».

Рух «childfree» постійно відчуває психологічний тиск з боку суспільства. Більшість людей не розділяють їх поглядів та закликають боротися з представниками цього напрямку. Найчастіше це обумовлено тим, що суспільство не розуміє тих людей, які руйнують сформовані поведінкові норми, цінності та соціальні стереотипи.

Молодь стає дедалі частіше прихильною до західноєвропейської культури щодо добровільної бездітності. Потреба у дітях може бути відсутньою на індивідуальному рівні, що демонструють ті, хто називають себе «childfree» або «вільні від дітей». Childfree виказують принципове небажання як народжувати, так і виховувати дітей, вони мотивують це тим, що найбільша цінність для них – це свобода, яка може бути щасливою та гармонійною, насиченою різноманітними подіями і без дітей. Слід зазначити, що це репродуктивно здорові люди.

Childfree є неоднозначним соціальним явищем, бо з одного боку – це крах головної сімейної функції – перша з яких репродуктивна, що демонструє все нижчі показники народжуваності і стає загрозою виродження нації та держави, а друга – руйнування сімейних традицій. Однак це індивідуальний вибір кожної людини, що має свої причини та мотиви вступу у дану спільноту.

Актуальність дослідження проявляється ще й у тому, що відмова від народження дитини є свідомою. У суспільстві, ймовірно, завжди були люди, які прагнули залишитися бездітними, хоча відкрито це не декларували назагал хоча і не мали ніяких реальних перешкод для народження дитини.

Важливо є те, що та незначна частка, яка відмовляється народжувати дитину, здається, що не має викликати занепокоєння, але існує той факт, що прихильники ідеї child-free починають об'єднуватись у віртуальні товариства та перетворюються на «модний стиль» дітородної поведінки, яка стає несприятливим середовищем для задоволення потреби у дітях на мікрорівні. Послаблення сімейних цінностей в українському суспільстві, зниження престижу жінки-матері сприятимуть розвитку цього процесу. Більше того, дана проблематика є недостатньо вивченою та посилюватиметься ще й через те, що таке середовище гальмуватиме

формування потреби у дітях на мікрорівні, адже соціально-демографічний портрет child-free виглядає досить привабливо.

Рис. 1. Люди розказали, чи шкодують вони про те, що не стали батьками
(інтернет ресурс) <https://fishki.net/tag/chajldfri/>

Рис. 2. Вікторія Багрій (з приватної колекції на тему «Мадонна»
або «Материнство»)

Свідома бездітність (*англ.* Childfree, чайлдфрі) – це принципове небажання мати дітей, незважаючи на таку можливість (тобто, не йдеться про людей, які безплідні, а про людей, які свідомо відкладають народження дітей на «пізніший термін» або не мають твердої позиції в цьому питанні). Сам термін прийшов з англійської мови, як утім і звичай об'єднуватися в групи людей, які не тільки не хочуть мати дітей, але і відстоюють своє право їх не мати [4].

Термін «childfree» (вільний від дітей) виник у протиріччю слову «childless» «бездітний», яке, на думку деяких, означає, що дітей «бракує» і вони бажані. Childfree і стверджують, що їхнє життя досить насичене і без нащадків. Деякі з них можуть любити дітей, деякі залишаються байдужими, хтось, можливо, навіть відчуває до них неприязнь, але спільними для всіх чайлдфрі ознаками є відсутність дитини і небажання ставати батьками як такими [1].

Існує ряд відповідей представників childfree на запитання «Чому вони не хочуть мати дітей?». Це:

- бажання мати якомога більше вільного особистого часу на розваги і своє хобі, іншими словами, небажання втрачати свій час;
- небажання робити зміни в способі життя, у побуті і відносинах з партнером;
- небажання бути фінансово відповідальним ще перед однією людиною і наявність фінансових труднощів;
- небажання зв'язувати себе новими зобов'язаннями.

Багато подружніх пар відкладають народження першої дитини на якийсь час, через отримання освіти, побудови кар'єри чи тимчасової життєвої нестабільності. І це є нормою для сучасного суспільства [8].

У сучасному світі жінки стали більше цінувати особисту свободу. Дослідження соціальних психологів показують [1, 3], що жінки, які не хочуть мати дітей, частіше успішніші у роботі, більш високоосвідчені, просто вони думають, що материнство не принесло б їм такого задоволення. Багато хто із них вважає, що кар'єра та діти несумісні, бо основний догляд за дитиною покладений на них. Однією із проблем сьогодні також є те, що число високоосвідчених жінок перевищує число чоловіків із вищою освітою. З кожним роком ця різниця збільшується: кількість студентів жіночого роду перевищує кількість студентів чоловічого. Для жінки є вагомим чинником створення сім'ї з людиною освіченою, як і вона. Відомо, що неблагополучний шлюб практично завжди пов'язаний з відсутністю взаєморозуміння між подружжям та відсут-

ністю спільних цінностей та життєвих орієнтирів. У такому шлюбі виникає нав'язана, не бажана самотність чоловіка й жінки. Цікаву думку про проблему жіночої самотності висловив Н. В. Хамітов: «...ще одна розповсюджена причина самотності жінок: сексуальна слабкість чоловіків» [8, с. 67].

Вагоме місце у шлюбі – це інтимне життя, особливо, у перший період спільного життя. Пізніше центр уваги переміщується на інші сфери взаємин – дружбу, вірність, довіру, спільні погляди.

Серед інших причин самотності жінок, Н.В. Хамітов виділяє:

- Пияцтво як чоловіче, так і жіноче (пияцтво й алкоголізм одного або обох чоловіка й жінки робить нещасною всю сім'ю й часто призводить до розриву відносин. Слабшає батьківський інстинкт, що призводить до відсутності піклування батьками про дітей, насилля над ними та один над одним. Згубний вплив алкоголю на статеву сферу, наприклад, у чоловіків призводить їх до статевої розбещеності, зрадам і патологічним ревнощам [9]. У підсумку жінка не витримує й залишає чоловіка, віддаючи перевагу самотності);
- Самотність закоханих людей, які мають різний культурний рівень та різні ціннісні спрямованості (їхнє первісне спілкування, яке наповнене ілюзіями, приховує це розходження, але згодом, коли прилив почуттів відступає, оголюється різниця у колі друзів, смаків, цінностей, традицій) [7];
- Придбаний досвід в батьківській сім'ї, у якій під впливом статево-рольових стереотипів вибудовуються передумови неадекватної самосвідомості, негативної самооцінки, невміння усвідомлювати власні бажання й можливості як жінки. В основі такого засвоєння лежить механізм інструментального й поведінкового наслідування, причому дівчатка більш точно й повно копіюють своїх матерів, ніж хлопчики батьків. «Жіночий» стиль поведінки є менш запрограмованим генетично. Під впливом ігрової діяльності формується жіноча, материнська свідомість [7].

Романова Н. П. виділяє типологізацію жіночої самотності [5]:

1. «Самотність на комплексах». Цей тип пов'язаний із певним психологічним бар'єром, який багато жінок так і не можуть перебороти протягом всього життя. Він стоїть майже за кожною проблемою на роботі, у спілкуванні, любові й близькості, що виникає в жінки. «Неадекватна самооцінка», так називається цей бар'єр. Самотні жінки нехтують тим, як їх сприймають й оцінюють навколишні,

або неодмінно намагаються їм сподобатись. Такі жінки вважають, що вони не можуть бути цікавими, оскільки не мають привабливої зовнішності та некомунікабельні. На основі цього комплекси розростаються, і вони дійсно відчують складність у спілкуванні та на роботі;

2. «Самотність на ідеалах». Існує досить багато категорій потреб, виходячи з яких, жінки формують свій портрет ідеального партнера, і який хочуть реалізувати, коли є в пошуках любові. Всілякі романтичні історії, кіно та телесеріали... Цей полон ілюзій буває настільки сильний, що деякі жінки не в стані оцінити вплив, наданий культурними стереотипами, що і призводять до самотності. Ідеалізованість про романтичну любов і відірваність від реального життя, призводить до самотності [6].
3. «Самотність на амбіціях». Основний постулат цього типу – абсолютний пріоритет творчої самореалізації в роботі перед всіма іншими соціально значимими функціями жінки в сучасному світі. Однак особисте життя такої жінки складається не дуже щасливо. Така жінка розлучається зі своїми партнерами, бо вони не відповідають її очікуванням та запитам. Вона «сильна характером» і такого ж типу чоловічої статі очікує побачити біля себе.

Рис 3. Знаменитості, які все ще не стали мамами
(інтернет ресурс) <https://www.google.com/search?q=Childfree>

Аналізуючи дослідження, можна виявити та узагальнити найпоширеніші мотиви та переконання представників «childfree», а саме: [3]:

1. Комплексами через гінекологічні захворювання, що можуть перешкоджати нормальному протіканню вагітності.
2. Компенсаторними установками при сильній орієнтації жінок на соціальні досягнення (бізнес-леді).
3. Тривожно-фобічні типи особистості (жінки, які мають багато необґрунтованих страхів, пов'язаних із процесом вагітності або виховання дитини).
4. Острах стати поганим батьком/матір'ю.
5. Можливість передати дитині важку генетичну хворобу або наявність серйозного захворювання.
6. Негативним сімейно-дитячим досвідом (відсутність уваги і тепла у дитинстві, в результаті не розвинутий материнський інстинкт).
7. Егоцентризм, завдяки якому жінка здатна лише на умовну любов: ти – мені, я – тобі.
8. Інтровертованість (замкнутість) особистості, коли їм у тяжкий обов'язок спілкування, навіть, із дуже близькими людьми.
9. Небажання міняти свій уклад життя, жертвувати особистим простором.
10. Бажання зберегти досягнуту емоційну та фізичну гармонію в стосунках із коханою людиною.
11. Задоволеність від піклування за домашніми тваринами тощо.

Отже, добровільна бездітність може бути заснована на досить різноманітних (у тому числі і взаємовиключних) варіантах особистих переконань. Ця обставина не дозволяє говорити про «переконання childfree» або, тим більше, про «ідеології childfree».

В ході вивчення даної теми було проведене емпіричне дослідження, яке полягало у вивченні психологічних детермінант формування переконання свідомої бездітності.

Для формування вибірки дослідження, нами обрано 17 осіб на основі моніторингу соціального форуму «Планета childfree» [10]. Даний форум налічує 1116 користувачів, котрі володіють переконанням свідомої бездітності. Метою даного чату є вільне спілкування та обмін думками осіб, котрі підтримують ідеологію «childfree». Нами було створено доступ до чату, як потенційного користувача та представника руху «childfree». В процесі спілкування нами було надіслано 50 запитів-повідомлень до ко-

ристувачів чату з пропозицією пройти анкетування, що сприятиме глибшому дослідженню концепції руху «childfree». Із 50-ти потенційних респондентів лише 17 осіб надало свою згоду на участь в опитуванні. Для анкетування нами було створено спеціальний бланк, котрий надсилався в електронному вигляді.

Використано такі психодіагностичні методики: методика визначення установок особистості Потьомкіна О. Ф та опитувальник визначення особистісної зрілості особистості Штепа О. С.

Методику визначення установок особистості розробила Потьомкіна О. Ф. У методиці пропонується дві шкали: альтруїзм та егоїзм.

Опитувальник визначення особистісної зрілості особистості (автор Штепа О. С.) спрямований на оцінку 10 рис, які є критеріями особистісного розвитку та зростання: відповідальність, децентрація, глибинність переживань, життєва філософія, толерантність, автономність, контактність, самоприйняття, креативність, синергічність [6], на основі яких визначено середнє значення, отримані наступні показники (див. 1).

Таблиця 1. Показники рівня розвитку особистісної зрілості досліджуваних за методикою особистісної зрілості О. Штепи

№	Шкали	Середні значення (бал)
1	Відповідальність	5
2	Децентрація	6
3	Глибинність переживань	5
4	Життєва філософія	5
5	Толерантність	6
6	Автономія	5
7	Контактність	6
8	Самоприйняття	8
9	Креативність	8
10	Синергія	5

Відповідно до отриманих даних, у досліджуваних представників руху «childfree» діагностовано домінування самоприйняття та креативності. Самоприйняття в даному випадку може співвідноситись із виявом самолюбства, егоцентризму у поєднанні із орієнтацією на власну особистість. Креативність характеризує людину як таку, що володіє творчим потенціалом, здатна сприймати світ не так, як інші особи. Саме креативність може впливати на вибір та підтримку людиною руху щодо свідомої бездітності. Творчість у своєму вияві сприймається як оригінальність та

свобода, вихід за стандартні рамки. В даному контексті можна говорити про вихід за рамки стандартної сім'ї. Дані результати доцільно прослідкувати у діаграмі (див. рис. 4.).

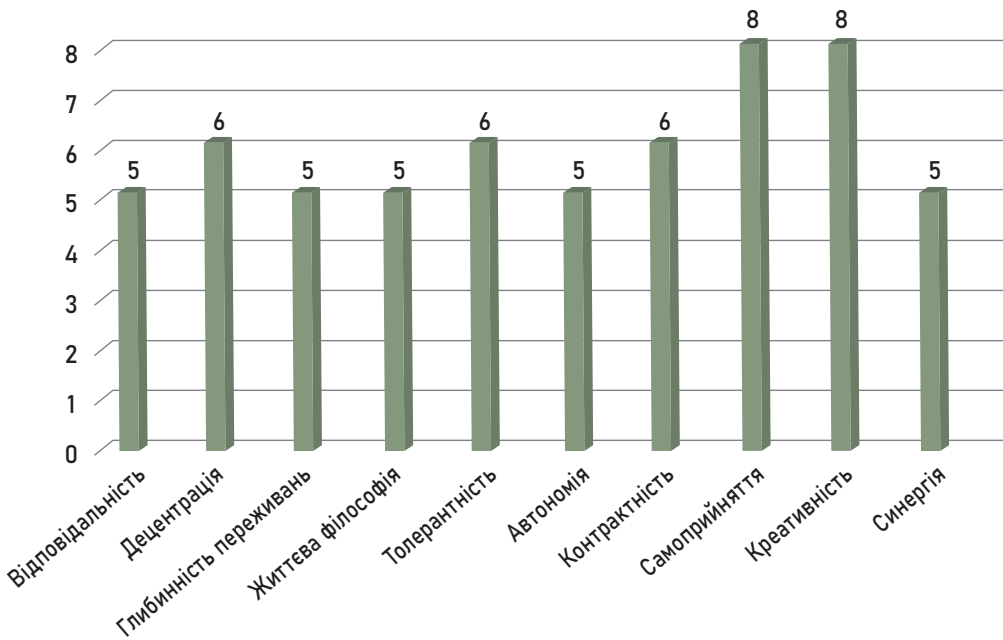

Рис. 4. Показники рівня розвитку особистісної зрілості досліджуваних представників руху свідомої бездітності

Загалом, діагностуючи рівень розвитку особистісної зрілості, встановлено наявність середнього рівня по даному показнику. Вагомим чинником для особистості може бути соціальна ситуація розвитку, що на неї впливає.

Для підтвердження чи спростування гіпотези дослідження про те, що у осіб із сформованим переконанням свідомої бездітності наявний високий рівень розвитку установки егоїзму; рівень особистісної зрілості є детермінантою формування переконання свідомої бездітності, нами був застосований кореляційний аналіз (на основі лінійної кореляції Пірсона). За отриманими взаємозв'язками у кореляційній матриці, можна зазначити наступні результати. Виходячи із мети емпіричного дослідження, нами складено кореляційну плеяду взаємозв'язків між показниками особистісної зрілості та провідними цінностями особистості (альтруїзм, егоїзм). Розглянемо взаємозв'язки щодо установки егоїзму та компонентів особистісної зрілості (див. рис. 5.).

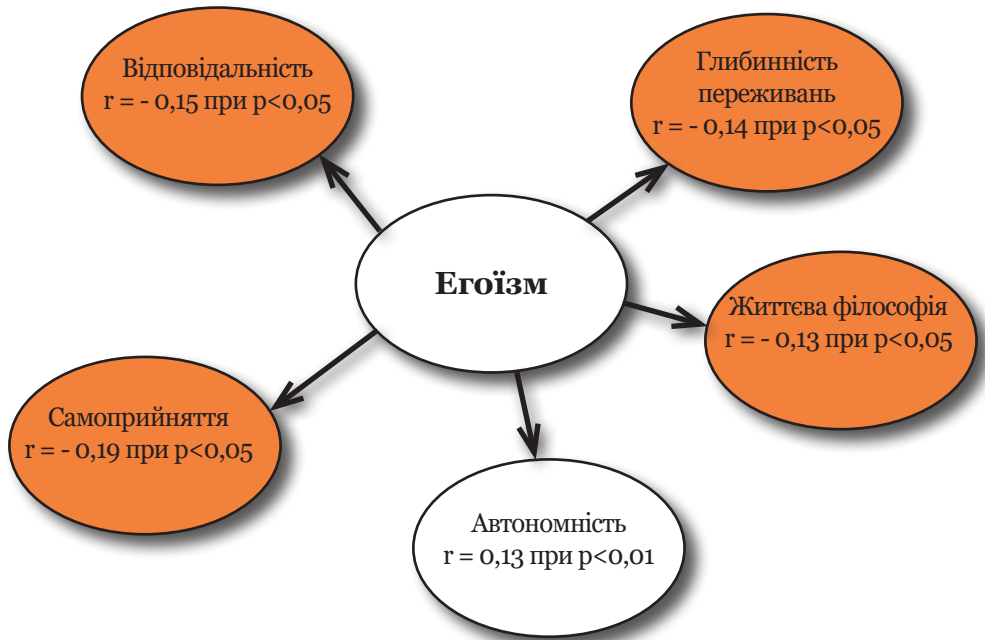

Рис. 5. Кореляційна плеяда взаємозв'язків установки егоїзму та компонентів особистісної зрілості

Встановлено наявність статистично значущих прямих та обернених кореляційних взаємозв'язків між шкалою установки егоїзму та шкалою відповідальності ($r = -0,15$ при $p < 0,05$), між шкалою установки егоїзму та шкалою самоприйняття ($r = -0,19$ при $p < 0,05$), між шкалою установки егоїзму та шкалою автономності ($r = 0,13$ при $p < 0,01$), між шкалою установки егоїзму та шкалою життєвої філософії ($r = -0,13$ при $p < 0,05$), між шкалою установки егоїзму та шкалою глибинності переживань ($r = -0,14$ при $p < 0,05$). За отриманими взаємозв'язками можна зробити наступні висновки. Згідно обернених взаємозв'язків між шкалою установки егоїзму та шкалами: відповідальності, глибинності переживань, життєвої філософії та самоприйняття, можна діагностувати те, що при високому рівню розвитку егоїзму у людини спостерігається низький рівень розвитку вищеподаних компонентів особистісної зрілості. Можна припустити те, що особистісна зрілість та високий рівень розвитку установки егоїзму є взаємовиключеними за оберненим кореляційним взаємозв'язком. Спостерігається прямий зв'язок між шкалою егоїзму та шкалою автономії. Це означає, що при високому показнику щодо розвитку егоїзму, особистість володіє високим показником щодо автономності у поведінкових тенденціях.

ВИСНОВОК

Відтак, нами здійснений кількісний аналіз отриманих результатів дослідження щодо вивчення психологічних причин формування життєвого стилю «childfree». Основними причинами діагностовано: високий рівень розвитку установки егоїзму, високий рівень розвитку креативності, самоприйняття та автономії, а також низький рівень розвитку особистісної зрілості.

Список використаних джерел:

1. Андреева Т. В. Семейная психология. Учебное пособие. СПб.: Речь, 2005. 244 с.
2. Антонова Ю. А. Коммуникативные стратегии в текстах, презентующих идеологию Childfree: на грани экстрима. Политическая лингвистика. 2013. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kommunikativnye-strategii-v-tekstah-reprezentiruyuschih-ideologiyuchildfree-na-grani-ekstremizma>.
3. Захарова Н. А., Замолдинова Р. И. Этническое и гендерное измерение идеологии «чайлдфри». Иностранные языки в современном мире: Сборник материалов X Междунар. науч.-практич. конференции. 2017. URL: https://kpfu.ru/staff_files/F_2010364941/chajldfri_statya.pdf
4. Кораблина Е. П. Становление личности женщины. Психологическая проблема самореализации личности / Е.П. Кораблина. СПб.: Питер, 1997. 234 с.
5. Романова Н.П. Социальный статус одиноких женщин в современном российском обществе: теоретико – методологический анализ: автореф. дис. д. соц. наук / Н.П. Романова. Улан-Удэ. 2006. 40 с.
6. Трапезникова Т.М. Определение согласованности семейных ценностей и ролевых установок в супружеской паре // Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под общ. ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. СПб: Питер, 2000. 486-497 с.
7. Шилов И. Ю. Фамилистика (психология и педагогика семьи) Практикум. Санкт-Петербург, изд-во «Петрополис», 2000, 416 с.
8. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. 512 с.
9. Щербань П. Психологія сучасної сім'ї та педагогіка сімейних взаємин // Рідна школа. 2005. 14-15 с.
10. <http://childfreeplanet.com/> Планета Childfree